

О.В.Бондаренко

ГОТОВНІСТЬ ДО КРАЄЗНАВЧОЇ ОСВІТИ: ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА

В статье рассматриваются различные подходы к определению структуры готовности студентов к учительской деятельности. На основе проведенного анализа автор выделяет

структурные компоненты готовности будущих учителей к краеведческой деятельности.

The different approaches in distinguishing the structure of the students' readiness for teachers activity are analysed in the article. On the base of this analyses the author distinguishes the structural components which form the future teachers readiness for the local lore activity.

Проблема підвищення якості готовності сучасного вчителя до професійної діяльності є об'єктивною потребою нашого суспільства. Тому не дарма в науковій літературі, останнім часом, багато уваги приділяється питанню підготовки студентів. Усе це пов'язане перш за все з тим, що сьогодні дуже явно проявляється протиріччя між потребами до особистості та діяльності вчителя і фактичним рівнем підготовки випускників педагогічних університетів до виконання своїх професійних функцій у школі.

У проєкті "Концепції національного виховання" та "Концепції 12-річної загальної середньої освіти" зазначається, що інтеграція та глобалізація соціальних, економічних і культурних процесів, які відбуваються у світі призвели до того, що перед освітою сьогодні стоять нові завдання, які потребують високого рівня професіоналізму вчителя для їх вирішення. Одними з основних завдань загальноосвітньої школи, враховуючи потреби відродження України, є: озброєння учнів знаннями закономірностей розвитку природи й суспільства; формування у них цілісних уявлень про історію розвитку суспільства і національної культури; розвиток творчого мислення та пізнавального інтересу до ідейно-моральної спадщини, культурно-історичних традицій, фольклору, вірувань; формування національної свідомості, любові до рідної землі і свого народу; прищеплення шанобливого ставлення до спадщини, народних традицій і звичаїв тощо [3].

Великі можливості у реалізації перелічених задач має краєзнавство, оскільки воно несе в собі ідею духовності й культури народу.

Таким чином, успішне вирішення завдань національного виховання, суттєве покращення педагогічного процесу,

розвиток пізнавальної активності учнів залежать від рівня готовності педагогів до вчительської діяльності, до організації краєзнавчої роботи, та від їх, професійно-педагогічної майстерності.

В педагогічних дослідженнях останніх часів, значна увага приділена розкриттю змісту та структури готовності майбутнього вчителя до різних видів педагогічної діяльності. Проте проблема формування готовності саме до краєзнавчої роботи, яка сьогодні є досить актуальною, не знайшла належного висвітлення.

Для розуміння сутності готовності студентів до краєзнавчої роботи й виділення її структурних компонентів необхідно перш за все проаналізувати ті плідні доробки, які існують із даної проблематики.

Зауважимо, що у визначенні змісту, структурних компонентів готовності студента до вчительської діяльності у психолого-педагогічній літературі немає єдиної думки. Ми розглянемо деякі наявні підходи. На наш погляд, у психології, більш повно зміст і структурні компоненти такої готовності виділені в роботах М.І.Дяченко та Л.А.Кандибович. Розглядаючи готовність як складне психічне утворення, вони вирізняють у структурі її змісту такі компоненти: мотиваційний, орієнтаційний, операційний, вольовий, оціночний. У своїй праці автори справедливо зазначають, що достатня розвиненість і виразність цих компонентів та їх цілісна єдність є показником високого рівня професійної психологічної готовності спеціаліста до праці, його активності, творчості. Недостатня ж розвиненість і виразність їх свідчить про непідготовленість, незавершеність її формування, про середній або ж низький рівень готовності [1].

Дані висновки є цінними для розуміння сутності нашої проблеми, однак ми вважаємо, що така структура готовності не розкриває всіх змістовних сторін цього феномена. На наш погляд, не слід забувати, що важливе значення для становлення особистості вчителя має ставлення його до обраної професії. Тому емоційний компонент готовності, який не відображений у наведеній вище структурі, є суттєвою змістовною характеристикою цього феномена.

Звернемо увагу, що в педагогіці також наявні подібні підходи. Аналогічною щодо визначення структури готовності саме до педагогічної діяльності є позиція О.Г.Мороза. Він розглядає готовність як складне психічне утворення, яке включає такі компоненти, як: мотиваційний (позитивне ставлення до професії, інтерес до неї та інші професійні мотиви); орієнтаційний (знання та уявлення про умови й особливості професійної діяльності, її вимоги до особистості); операційний (володіння способами й прийомами професійної діяльності, необхідними знаннями, навичками, вміннями тощо); вольовий (самоконтроль); оцінний (самооцінка своєї професійної підготовленості) [4].

Дещо відмінним від наведених є підхід В.О.Сластьоніна. Він розглядаючи готовність до діяльності як наявність у суб'єкта образу структури певної дії та постійної спрямованості свідомості на її виконання, вирізняє мотиваційно-ціннісний (особистісний) та виконавський (процесуальний) компоненти. Ми погоджуємося з думкою автора про те, що центральне місце в структурі особистості займає мотиваційно-ціннісне відношення до педагогічної професії. Адже позитивне відношення до обраної діяльності служить тим стрижнем, навколо якого конструюються всі основні якості й властивості особистості вчителя-професіонала. Процесуальний компонент готовності включає в себе вміння вчителя обґрунтовано визначити і раціонально застосувати ті методи, які є найбільш ефективними у конкретних педагогічних ситуаціях [5].

На наш погляд, поза увагою залишилися такі складові готовності як властивості й здібності, які забезпечують вчителю високу працездатність у виконанні професійних функцій та самооцінка своєї підготовки.

Більш детальним і повним, на наш погляд, є дослідження Л.В.Кондрашової. Автор зазначає, що як важливий показник професійної надійності особистості, морально-психологічна готовність являє собою багатомірну систему, що включає в себе в стійкій єдності такі компоненти: мотиваційний (професійні установки, інтереси, прагнення займатися педагогічною роботою); орієнтаційний (ціннісно-професійні орієнтації, основою яких є професійна етика,

професійно-педагогічні ідеали, погляди, принципи, переконання, готовність діяти відповідно до них); пізнавально-операційний (професійна спрямованість уваги, уявлень, сприймання, пам'яті, педагогічне мислення, педагогічні здібності, знання, дії, операції й заходи, необхідні для успішного здійснення професійної діяльності); емоційно-вольовий (почуття, вольові процеси, що забезпечують успішний перебіг і результативність діяльності педагога; емоційний тонус, емоційна сприйнятливність, цілеспрямованість, самовладання, наполегливість, ініціативність, рішучість, самостійність, самокритичність, самоконтроль); психофізіологічний (властивості і здібності, які забезпечують вчителю високу працездатність у виконанні професійних функцій: впевненість у своїх силах, прагнення наполегливо і до кінця доводити розпочату справу, здатність вільно керувати своєю поведінкою й поведінкою інших, професійна працездатність, активність і саморегулювання, урівноваженість і витримка); оцінюючий (самооцінка своєї професійної підготовки й відповідність процесу розв'язання професійних завдань оптимальним педагогічним зразкам) [2].

Слід зауважити, що немає єдиного підходу серед учених і у тому, які саме компоненти входять до структури і скільки їх. Так, провівши аналіз наукової літератури, вкажемо, що майже всі дослідники виділяють лише мотиваційний компонент. Наступні ж складові готовності варіюються в залежності від виду педагогічної діяльності, яка вивчалась у кожному конкретному випадку. Так, при розгляді змісту готовності, окрім вище зазначеного компонента, С.М.Корнієнко, О.М.Пехота, К.Ф.Нор, В.І.Шуляр виокремлюють змістовний компонент, О.Г.Ярошенко - змістовно-процесуальний, Н.Є.Мойсеюк, Т.М.Міщенко - операційний, В.М.Чайка, В.В.Морозов - теоретичний. До наступного компонента педагоги відносять С.М.Корнієнко - організаційно-процесуальний, О.М.Пехота, К.Ф.Нор, В.І.Шуляр, Т.М.Міщенко - операційний, Н.Є.Мойсеюк - корекційний, В.М.Чайка, В.В.Морозов - практичний.

Цінною щодо розуміння змісту готовності саме до краєзнавчої роботи є робота Т.М.Міщенко. У своєму

дисертаційному дослідженні автор визначає такі компоненти готовності до краєзнавчої діяльності:

- мотиваційний (соціально-ціннісні потреби; соціально-ціннісні інтереси до явищ і подій соціально-економічного життя краю, до культури і літературного надбання народної творчості краю, тощо; соціально-ціннісні прагнення, залучення підростаючого покоління до духовних цінностей краю і т. п.);
- операційний (професійно необхідні уміння);
- когнітивний (професійно необхідні знання).

На наш погляд, таке виділення компонентів готовності до краєзнавчої роботи є досить детальним, але на наш погляд, поза увагою залишається формування у студента вміння створити картину своєї професійної індивідуальності, де описується певний етап професійного саморозвитку, і на її основі вміння визначити шляхи подальшого власного професійного розвитку.

У своїй роботі ми виходили з того, що готовність студентів природничо-географічних факультетів до краєзнавчої роботи з учнями визначається нами як складно-структуроване особистісне утворення, що забезпечує необхідні внутрішні умови для успішного формування професійної грамотності студента педагогічного університету щодо проведення краєзнавчої роботи з учнями. Професійна готовність вчителя до краєзнавчої роботи представляє собою складний синтез тісно взаємопов'язаних структурних компонентів. В нашому дослідженні ми спирались на компонентну структуру готовності за О.М.Пехотою. Так, готовність до краєзнавчої роботи як важливий показник професійної підготовки включає в себе в стійкій єдності такі складники, як: ціле-мотиваційний компонент, змістовий компонент, операційний компонент та інтеграційний.

Ціле-мотиваційний компонент готовності до краєзнавчої роботи з учнями майбутнього вчителя містить: стійку професійно-педагогічну спрямованість до проведення краєзнавчої роботи з учнями; інтерес до географії та краєзнавства як результату усвідомленого вибору майбутньої діяльності; глибоке усвідомлення особливостей краєзнавчої

роботи з учнями, її реалізації й необхідності проведення у майбутньому; потреби успішно виконувати свої професійні обов'язки; прагнення досягти успіху у проведенні краєзнавчої роботи, та у реалізації завдань, що стоять перед сучасною школою та життєдіяльністю молодого вчителя.

Отже, цей компонент забезпечує спрямованість майбутніх учителів на проведення краєзнавчої діяльності.

Змістовний компонент включає систему професійно важливих знань та доцільне її використання випускником педагогічного вузу під час організації краєзнавчої роботи учнів, що дозволяє підвищити рівень його самоорганізації та самовдосконалення в майбутній професійній діяльності. Студент повинен мати уявлення про зміст, основні форми та методи краєзнавчої діяльності, а також володіти понятійно-термінологічним апаратом психолого-педагогічних дисциплін, які розкривають особливості проведення даного виду роботи з різними віковими категоріями учнів.

Як одну з найголовніших ознак професійності, готовність до краєзнавчої діяльності включає в себе **операційний компонент**, який містить: систему вмінь та навичок краєзнавчої діяльності майбутнього вчителя, практичне оволодіння прийомами навчальної роботи необхідних для здійснення краєзнавчої роботи; необхідні особистісно-професійні якості, що мають бути притаманні сучасному вчителю географії; прагнення спілкуватися з дітьми, передавати їм свій досвід. Цей компонент задає систему шляхів, способів і прийомів здійснення краєзнавчої діяльності.

Інтеграційний компонент припускає формування у студента вміння створити індивідуально прийнятну спочатку методіку, а потім і технологію (вивчення певного суспільно-територіального комплексу), де враховуються й особливості етапу його професійного розвитку, і на даній основі визначити шляхи подальшого професійного саморозвитку. До того ж даний компонент готовності містить усвідомлення реального й необхідного рівнів оволодіння методикою вивчення рідного краю, передбачає впевненість у власних професійних можливостях та наявність програми саморозвитку для

досягнення бажаного рівня майстерності й результативності у проведенні краєзнавчої роботи з учнями.

Зазначимо, що достатня розвиненість і прояв цих компонентів та їх цілісна єдність є показником високого рівня професійної підготовки вчителя до реалізації функцій краєзнавства, яке в умовах сьогодення набуває все більшої актуальності. Тому, для ефективної організації краєзнавчої роботи як студентам природничо-географічних факультетів так і тим, хто відповідає за їх підготовку, необхідно чітко уявляти структуру готовності до цього виду діяльності. Це дозволить, останнім - створити необхідні умови для формування даного особистісного утворення під час навчання студентів у вузі, а майбутнім учителям реалізуватися у ролі краєзнавців уже безпосередньо на практиці.

Не менш важливим питанням, є забезпечення належних умов для успішного формування готовності до краєзнавчої роботи з учнями. Тому, надалі ми плануємо у своєму дослідженні визначити, за яких саме умов формування розглядуваного нами складного особистісного утворення буде проходити ефективно.

Література

1. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности к деятельности. – Минск: БГУ им. В.И. Ленина, 1976
2. Кондрашова Л. В. Морально-психологічна готовність студента до вчительської діяльності. – К.: “Вища школа”, 1987
3. Концепція національного виховання // Рідна школа. - 1995
4. Мороз О. Г. Професійна адаптація молодого вчителя: Навчальний посібник. – К., 1980
5. Слостенин В. А. Профессиональная готовность учителя к воспитательной работе: содержание, структура, функционирование // Профессиональная подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. Межвузовский сборник научных трудов. М.: МГПИ В. И. Ленина, 1982